

2. Ярочкин В.И. Теория безопасности / В.И.Ярочкин, Я.В.Бузанова. – М.: Академический Проект; Фонд Мир, 2005. – 176 с.
3. Давидюк О.О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників; Міністерство праці та соціальної політики України, Центр перспективних досліджень, 2006. URL: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=art
4. Белай С.В. Концепція стратегії соціально-економічної безпеки регіонів України. URL: <http://82-117-235-189.gpon.sta.kh.velton.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/04.pdf>

УДК 349.22

Дяченко О. А.,
аспірант кафедри трудового права та
права соціального забезпечення Київського
національного університету імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ТА РИСИ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Стаття присвячена формуванню актуальної наукової думки щодо концептуальної сутності правового механізму реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин. Автором на підставі критичного аналізу сутності понять «правовий механізм», а також «реалізація прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин» формулюється визначення поняття «правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин». Встановлюється перелік основних особливих рис досліджуваного правового механізму, як механізму, для якого властивим є те, що він: є багатозначним соціально-правовим явищем; концептуальним чином підпорядкований доктрині соціальної держави; спрямований на створення сприятливих умов для ефективної об'єктивізації мети реалізації прав осіб з інвалідністю в трудових відносинах; виконує комплекс завдань (втілення в практичній дійсності стандартів гармонійної стабільності трудових правовідносин, а також стандартів концепції гідної праці; реалізація заходів повної та продуктивної зайнятості осіб з інвалідністю тощо); охоплений державною політикою щодо осіб з інвалідністю; в своєму вияві зумовлює специфічний соціально-правовий ефект, який позначається на суспільстві та державі.

Ключові слова: особи з інвалідністю, права у сфері трудових відносин, правовий механізм, реалізація прав, соціальна безпека, соціальні права, трудові права.

The article is devoted to the formation of an actual scientific thought about the conceptual essence of the legal mechanism for the realization of the rights of persons with disabilities in the field of labor relations. Based on a critical analysis of the essence of the concepts of “legal mechanism”, as well as “realization of the rights of persons with disabilities in the field of labor relations”, the author formulates the definition of “legal mechanism for the realization of the rights of persons with disabilities in the field of labor relations”. The list of the main special features of the legal mechanism under study as a mechanism is established, which is characterized by the fact that it is: a multi-valued socio-legal phenomenon; conceptually subordinated to the doctrine of the welfare state; aims to create favorable conditions for the effective objectification of the goal of realizing the rights of persons with disabilities in labor relations; performs a set of tasks (implementation in practical reality of the standards of harmonious stability of labor relations, as well as the standards of the concept of decent work; implementation of measures, full and productive employment of persons with disabilities, etc.); covered by the state policy in relation to persons with disabilities; in its manifestation causes a specific socio-legal effect that affects society and the state.

Keywords: labor rights, legal mechanism, persons with disabilities, realization of rights, rights in the field of labor relations, social rights, social security.

Постановка проблеми. Як відомо, «правові механізми притаманні як теорії держави і права, так і галузевим наукам» [1, с. 275], зокрема, трудовому праву України. Серед таких трудових механізмів особливе місце посідає правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, що є складним правовим явищем як за своїм змістом, так і за своєю формою. Важливість цього правового механізму обґрунтована соціально-правовою значимістю реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, яка виявляється у наступному: 1) широта кола працездатних осіб, які є особами з інвалідністю, та яких безпосереднім чином стосується питання належного забезпечення умов набуття та реалізації належних їм прав у сфері трудових відносин (також тенденція до збільшення кількості таких осіб); 2) важливість забезпечення безбар'єрного трудового життя осіб з інвалідністю, що виявляється в соціальному та економічному аспектах; 3) цивілізаційний аспект питання забезпечення умов набуття та реалізації особами з інвалідністю належних їм прав у зазначеній сфері; 4) аспект обов'язковості міжнародно-правових зобов'язань України в контексті питання забезпечення реалізації прав осіб з інвалідністю у відповідній сфері; 5) дійсна реалізація вказаних прав дозволяє в повній мірі розкритись потенціалу трудового права України.

Ускладнює належне розуміння такого правового механізму той факт, що по сьогодні серед вчених ще не робились спроби комплексно концептуалізувати зазначений правовий механізм, а сама категорія «правовий механізм» в доктрині права ще залишається «детально не дослідженою на відміну від механізму правового регулювання, який являє собою вивчену в теорії права систему правових засобів, що регулюють певні суспільні відносини» [2, с. 23]. За таких обставин потребується формування актуальної наукової думки щодо сутності та структури правового механізму реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Хоча на сьогоднішній день українськими вченими ще не було комплексно досліджено правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, слід констатувати, що окремі аспекти цього питання вже досліджували Г. Г. Казарян, В. М. Кондратенко, Л. В. Котова, М. Ю. Кузнецова, В. М. Шурма та інші українські вчені. Доктринальні напрацювання цих та інших вітчизняних науковців становитимуть теоретичне підґрунтя цієї наукової розвідки.

Метою цієї наукової статті є формування актуальної думки щодо концептуальної сутності правового механізму реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин. Для вирішення поставленої мети слід виконати наступні *завдання*: 1) з'ясувати сутність поняття «правовий механізм»; 2) уточнити визначення поняття «реалізація прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин»; 3) сформулювати визначення поняття «правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин»; 4) окреслити основні особливі риси правового механізму реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приймаючи до уваги позиції вчених щодо сутності правового механізму [див., напр.: 1, с. 275; 3, с. 66; 4, с. 136] можна дійти висновку, що правовий механізм є юридичним конструктом, який в юридичній науці використовується для окреслення певної системи інструментів і факторів, за рахунок яких уповноважений суб'єкт правомірним чином впливає на певні суспільні відносини: 1) які потребують відповідного юридично значимого впливу (без відповідного впливу наявні ризики недосягнення практичної мети виникнення, перебігу, призупинення та припинення таких відносин); 2) з метою створення бажаних умов здійснення цих відносин. При цьому слід мати на увазі, що правовий механізм є абстрактним юридичним конструктом, який набуває особливих рис в рамках його конкретизації залежно від сфери відносин, в якій він створюється та реалізується. Отже, для правового механізму реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин характерними є певні риси, що дозволяють

відрізнити цей механізм від інших правових механізмів в трудовому праві. Сукупність цих рис та їх зміст обумовлюється сутністю, метою, завданнями, соціально-правовим значенням та об'єктивними виявами реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин.

Під реалізацією прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин ми пропонуємо розуміти гарантований державою, юридично значимий та цілеспрямований процес (діяльність) об'єктивної реалізації таких прав особи з інвалідністю, в ході чого правомочна особа виявляє свою волю до отримання конкретного блага (цінності, інтересу, інші об'єкти законних устремлінь особи з інвалідністю у сфері трудових відносин), закладеного в суть належних їй прав, виконує відповідні дії (бездіяльність) та таким чином задовольняє власний законний інтерес у сфері трудових відносин, який може бути задоволений лише в результаті матеріалізації цих належних їй суб'єктивних прав. Мета реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин полягає у використанні правомочними особами з інвалідністю комплексу благ, соціальних цінностей, що виникають у сфері трудових відносин і можуть бути об'єктивовані в результаті матеріалізації відповідних суб'єктивних прав особи з інвалідністю. У свою чергу завдання такої реалізації є: 1) вольове вчинення правомочною особою дій щодо матеріалізації належних особі з інвалідністю прав; 2) подання юридично значимих вимог до суб'єкта, зобов'язаного забезпечувати, охороняти та захищати права осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, діяти певним чином, що сприятиме об'єктивній реалізації прав осіб з інвалідністю; 3) здійснення на законних підставах заходів самозахисту власних прав у сфері трудових відносин; 4) звернення до суб'єкта, компетентного захищати права осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, із заявою про застосування публічно-владного примусу до суб'єкта, котрий порушує права цієї особи у сфері трудових відносин; 5) матеріалізація благ, закладених в суб'єктивне право осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, а також користування такими соціальними благами.

Приймаючи до уваги сутність правового механізму, а також особливості реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, доходимо думки, що в загальному контексті *правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин* є юридичним конструктом: 1) спрямованим на створення умов реалізації особами з інвалідністю належних їм прав у сфері трудових відносин; 2) який охоплює комплекс юридичних засобів і способів впливу на суб'єктів, обтяжених обов'язком забезпечувати реалізацію прав осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин.

Зважаючи на сформульовану дефініцію та викладене, доходимо думки, що для правового механізму реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин характерними є такі особливі риси:

1. Правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин є багатозначним соціально-правовим явищем. Відповідний правовий механізм в практичній дійсності постає в якості: 1) соціально-правовим чином збалансованого способу функціонування єдиної системи унормування суспільних відносин з приводу реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, який об'єктивується через взаємні зв'язки між складовими елементами цієї системи; 2) практичної та динамічної категорії національного трудового права, основним завданням якої є повне та ефективно переведення нормативних абстракцій щодо реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин в реальну дійсність (у цьому сенсі правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин є особливою системою правореалізаційних інструментів, використання яких сприяє тому, щоби норми законодавства, які регламентують права осіб з інвалідністю в сфері трудових відносин і реалізацію таких прав, були реалізовані в практичній дійсності); 3) взятої в єдність (закритої) системи юридичних інструментів (засобів), що послідовним чином організовуються задля унормування суспільних відносин у сфері трудових відносин таким чином, щоби: а) особи з інвалідністю могли безбар'єрним чином реалізовувати належні їм права у цій сфері; б) суб'єкти, на яких покладено обов'язок забезпечувати

реалізацію прав осіб з інвалідністю у сфері трудових, діяли відповідним чином, сприяючи належного рівню соціальної безпеки таких працівників.

2. Правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових концептуальним чином підпорядкований доктрині соціальної держави. На сьогоднішній день Україна продовжує перебувати в процесі розбудови дійсно соціальної держави [5; 6, с. 108], «забезпечуючи існування усіх прав, що проголошені в законодавстві, а також можливість їх захисту в разі порушення» [7, с. 66], сприяючи забезпеченню соціальної безпеки осіб, незалежно від їх правового статусу, соціального, психофізіологічного стану. У цьому сенсі існування та реалізація розглядуваного нами правового механізму є похідною закономірністю розбудови України в якості соціальної держави, а сам цей правовий механізм – категорією, сформованою під впливом ідеї соціальної держави.

3. Правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин спрямований на об'єктивацію певної мети. Будь-який правовий механізм не може бути непідпорядкованим певній меті, адже він не зможе вважатись системою (будь-яка система характеризується спільністю елементів, яка прослідковується у підпорядкуванні їх певній спільній меті). Це безпосереднім чином співвідноситься також із правовим механізмом реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин. Реалізація зазначених прав є соціально-правовим явищем, яке існує в конкретній системі суспільних відносин, урегульованих трудовим законодавством, законодавством про зайнятість населення, про статус осіб з інвалідністю й пристосування таких осіб в соціальному житті. Система відповідних суспільних відносин передбачає в якості необхідних умов свого розвитку вирішення множини протиріч, які об'єктивно виникають між втіленням в дійсності законних інтересів особи з інвалідністю (наприклад, необхідність в соціальній безпеці, в можливостях повною мірою реалізувати власний трудовий потенціал у сфері праці й максимізувати такий потенціал, отримати всі можливі блага, які можливо отримати в сфері трудових відносин), суспільства та держави (повна та продуктивна зайнятість, яка є фундаментом соціально-економічного розвитку суспільства, в тому числі шляхом повного залучення до даного процесу всіх працездатних осіб з інвалідністю), а також роботодавця (ефективне й раціональне здійснення виробничих відносин). Саме тому, розглядуваний правовий механізм насамперед спрямований на мінімізацію зазначених протиріч, недопущення виникнення реальних соціально-економічних загроз громадському порядку та безпеці, платоспроможності та економічному розвитку роботодавця, а саме – на основі співпраці та компромісу між працівником з інвалідністю, роботодавцем і державою (суспільством). При цьому, компроміс у мінімізації відповідної множини протиріч не може виражатися у звуженні, скасуванні будь-яких прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, а також у спотворенні широти необхідних можливостей реалізації таких прав особи з інвалідністю. Таким чином, можемо дійти думки, що мета розглянутого правового механізму в загальному вигляді виражається в створенні (шляхом нормативно-правового забезпечення, правореалізаційної практики) сприятливих умов для ефективної об'єктивації мети реалізації прав осіб з інвалідністю в трудових відносинах.

4. Правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин виконує комплекс завдань. У загальному контексті завданнями розглядуваного правового механізму є шляхи досягнення мети цього механізму – формування ефективних умов для реалізації прав вказаної категорії осіб у сфері трудових відносин, зокрема: 1) втілення в практичній дійсності стандартів гармонійної стабільності трудових правовідносин, а також стандартів концепції гідної праці; 2) реалізація заходів повної та продуктивної зайнятості осіб з інвалідністю, яка передбачає періодичне коригування стану конкурентоздатності таких осіб на ринку праці (шляхом підвищення кваліфікації, професіоналізму, здобуття нової кваліфікації тощо); 3) створення та забезпечення належного функціонування: а) інститутів ринку праці, які сприяють безбар'єрній реалізації, захисту та охороні прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин; б) публічних (державних, муніципальних, колективних) органів і організацій, які контролюють стан реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин та/або захищають відповідні порушені права осіб з

інвалідністю, а також їх право на реалізацію відповідних прав у сфері трудових відносин; 4) передбачення в Державному бюджеті України видатків на заходи із забезпечення повної та продуктивної зайнятості осіб з інвалідністю, реалізацію ними прав в сфері трудових відносин; 5) забезпечення за допомогою публічного впливу виконання рішення суб'єкта владних повноважень (суду, адміністративного органу, органу солідаризованих працівників – організацій працівників, профспілок) щодо захисту та відновлення порушеного права особи з інвалідністю на належну реалізацію прав у сфері трудових відносин.

5. Правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин охоплений державною політикою щодо осіб з інвалідністю. Рівень цивілізованості держави та суспільства «визначається ставленням до найменш захищених та найбільш вразливих його членів, які потребують соціального захисту» [8, с. 1]. При цьому відповідне «ставлення» виявляється в формуванні та здійсненні публічної політики щодо забезпечення рівня соціальної безпеки таких осіб, зокрема, шляхом створення та реалізації відповідних правових механізмів. Вказане має значення з огляду на той факт, що «соціальна політика держави загалом є “маркером” того, як саме держава дійсно ставиться до найвищої соціальної цінності» [9, с. 281], зокрема, до осіб з інвалідністю. Вказане пояснюється тим фактом, що саме держава може формувати публічну політику відносно осіб з інвалідністю, основною метою якої є: «по-перше, забезпечити їх права на максимальну участь в економічному і соціальному житті суспільства, особливо стимулювати їх працевлаштування та участь на ринку праці; по-друге, забезпечити гарантований дохід так, щоб особи з інвалідністю не позбавлялися можливості жити гідно» [10, с. 63]. Цілком очевидно, що в результаті реалізації цієї політики формується правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, як механізм, котрий допомагає в найбільш ефективній формі забезпечити участь працездатних осіб з інвалідністю в соціальному житті, долучити їх до процесу соціально-економічного розвитку суспільства, результати якого позначаються на соціальній безпеці відповідної категорії осіб.

6. Правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин в своєму вияві зумовлює специфічний соціально-правовий ефект, який позначається на суспільстві та державі. Широта та глибина такого ефекту на суспільство та державу цього правового механізму безпосереднім чином обумовлюється суспільно-правовою значимістю реалізації вказаною категорією осіб прав у сфері трудових відносин, а також значимістю відповідних прав.

Висновки. Приймаючи до уваги викладене, доходимо думки про можливість вести мову про існування в Україні цілісного правового механізму реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин, який не позбавлений певних концептуальних та практичних недоліків, однак, знаходиться на етапі свого становлення. Відповідний правовий механізм наразі може розглядатись в якості логічним чином впорядкованого, послідовного та цілісного порядку забезпечення соціальних прав людини і громадянина, закріпленого за допомогою конституційно-правових норм та гарантій задля встановлення рівних можливостей, комфортних умов та належного рівня добробуту для кожної людини й громадянина, який включає здійснення реалізації, охорони та захисту суспільних відносин між особами, що реалізують особисті конституційно-соціальні права, а також застосування державного примусу у разі невиконання обов'язків чи порушення заборон. Вказане дає підстави стверджувати, що правовий механізм реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин є унікальним правовим механізмом, який дозволяє розв'язати низку проблем: 1) залучення осіб з інвалідністю в активне соціальне (зокрема, в трудове) життя та в процес соціально-економічного розвитку суспільства; 2) підвищення рівня соціальної безпеки осіб з інвалідністю з паралельним зменшенням залежності від держави, близьких осіб (які матеріальним чином утримують осіб з інвалідністю) тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Перепелюк А. М. Механізм правозастосування: структура та принципи організації. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 274-282.
2. Марьин Е. В. Организационно-правовой механизм экологического аудита : монография / предисл. Т. В. Злотниковой. Москва : Wolters Kluwer, 2010. 192 с.
3. Копенкина Л. А. Правовой механизм обеспечения безопасности в спорте. *Ученые записки университета им. П. Ф. Лесгафта*. 2013. № 11 (105). С. 63-67.
4. Панченко М. В. Правовий механізм забезпечення гідної праці державних службовців України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2019. 455 с.
5. Іншин М. І., Сіроха Д. І. Соціальна держава: сутність і перспективи. *Актуальні проблеми соціального права* : зб. матеріалів учасн. Всеукр. соц. програм (заходів) ВГОІ «Інститут реабілітації та соціальних технологій» у 2014 р. / за заг. ред. М. І. Іншина, В. Л. Костюка, В. О. Попелюшка. Київ : ПВГОІ «ІРСТ Україна», 2015. С. 17-21.
6. Карпушова О. В. Проблеми правового регулювання праці суддів в умовах євроінтеграції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2020. 466 с.
7. Іншин М. І. Значення захисту трудових прав працівників у становленні правової держави. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2 (77). С. 66-71.
8. Тарасенко В. С. Правове забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Одеса, 2005. 18 с.
9. Гладкий В. В. Щодо гідної праці суддів в Україні. *Проблеми розвитку соціально-трудова прав та профспілкового руху в Україні* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 28 травня 2020 р.) / за заг. ред. К. Ю. Мельника. Харків : ХНУВС, 2020. С. 280-284.
10. Божко Я. О. Механізми модернізації державної політики у сфері зайнятості осіб з інвалідністю в Україні : дис. ... канд. наук з держ. управл. : 25.00.02. Київ, 2020. 208 с.

УДК 349.22

Клименко В.І.
аспірант кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ОЗНАКИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Стаття присвячена дослідженню правової природи та ознак комерційної таємниці, на підставі чого зроблено відповідні висновки. Наголошено, що на сьогоднішній день рівень успішної й ефективної діяльності кожної організації залежить від уміння компанії захистити свою конфіденційну інформацію від її неправомірного використання. Зазначено, що в Україні існують певні перешкоди юридичного характеру на шляху до активного застосування економіко-правових механізмів комерційної таємниці, зокрема неповнота, непослідовність та, навіть, суперечність положень окремих нормативно-правових актів, присвячених регулюванню відносин щодо комерційної таємниці, невизначеність правових форм комерційної таємниці, виду її оборотоздатності, характеру та змісту прав на комерційну таємницю, нерозвиненість правозастосовчої, зокрема, судової, практики у цій сфері тощо.

Зроблено висновок, що під комерційною таємницею слід розуміти економічні інтереси, що навмисно приховуються з економічних міркувань, відомості про різні сторони та сфери виробничо-господарської, управлінської, науково-технічної й фінансової діяльності фірми, охорона яких зумовлена інтересами конкуренції й можливими загрозами економічній безпеці компанії.